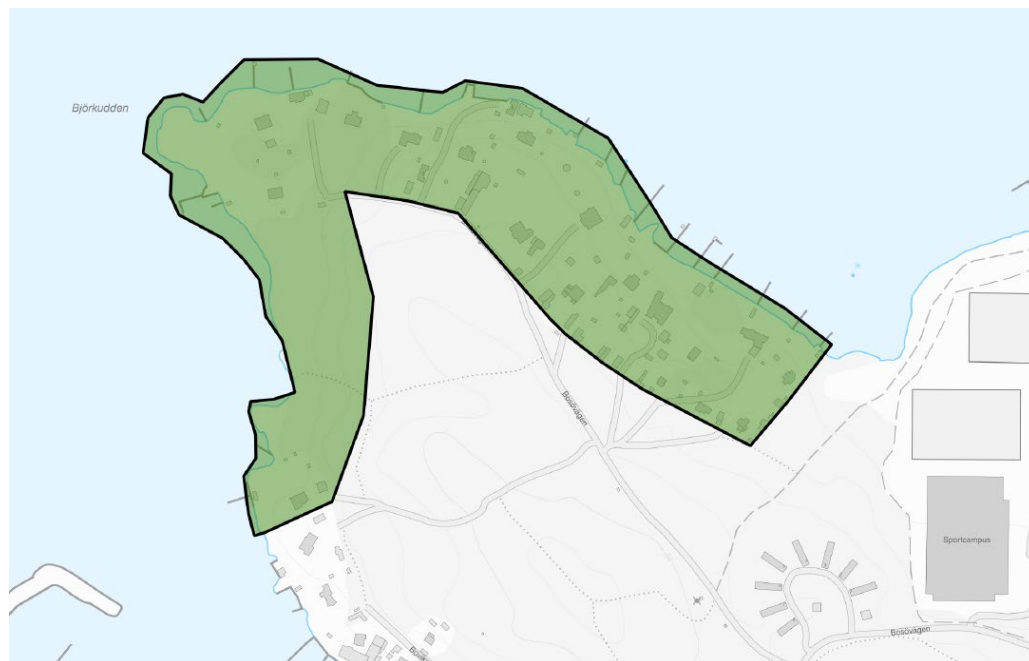

Västra Bosön

Bakgrund

Bosön är en halvö mellan Grönstaviken, Askrikefjärden och Södergarnsviken men var tidigare en ö som tillhörde Bo gård. Längre var Bosön mycket sparsamt bebyggd och fungerade som en utmark.

Under 1800-talets senare del växte intresset bland välbeställda stockholmare att skaffa ett eget sommarboende i skärgården. De första sommarvillorna på Lidingö byggdes främst på arrenderad mark men 1881 kom en ny kunglig förordning som gjorde det lättare att stycka mark. Bland Lidingös markägare blev det lönsamt att stycka av strandfastigheter. Många av de nya fastigheterna förvärvades av byggmästare som uppförde villor som de sedan hyrde ut eller sålde vidare. Byggmästare A.J. Englund som köpt in hela Bo gård var en av dessa och 1884–1885 styckade han av cirka tio fastigheter på västra Bosöns norra sida. Fastigheterna som var mellan 0,5–1 hektar stora såldes till andra byggmästare, grundläggare eller byggnadsarbetare som i sin tur byggde villor för uthyrning till sommargäster. Till Bosön tog man sig med båt. Tilläggsplatser för ångbåtar fanns på tre platser på norra delen av västra Bosön.

På Stora Björkudden, som uppfördes 1886, är den obrutna siktlinjen ner mot vattnet fortfarande bevarad med en öppen och stor tomt. En strandskoning i natursten finns kvar liksom en ångbåtsbrygga.

Stora Wikberga, som byggdes 1888, ligger indragen från Bosövägen och har en smal grusad tillfartsväg. Tomten är välbevarad och illustrerar en typisk sommarnöjesmiljö på Bosön.

Beskrivning av området

De äldsta villorna, från 1880-talet, byggdes ofta i två fulla våningar i en ljusmålad panelarkitektur med spåntad panel på växlande ledd, rikliga snickeridetaljer, rikt indelade fönster, stora verandor och ståndfalsad slät plåt. En del villor fick ett varierat utseende med takkupor, frontespiser och torn. Något yngre villor uppfördes även i 1 ½ våning. Små bodar, dass och ibland en grindstuga kompletterade bebyggelsen.

Ofta anlades trädgårdarna i sjösluttningen med bersåer, gräsmattor och gångar. Bryggor och stenskoningar byggdes vid tilläggsplatsen, ofta även ett vanligtvis sexkantigt litet lusthus med toppigt tak.

På nordvästra sidan mot Grönstaviken byggdes både sommarvillor och sportstugor. I övrigt dominerades västra Bosöns långa udde helt av sommarvillor. Villa Wikberga kallades från början Engslunda, efter byggmästaren och godsägaren J.W. Englund på Bo. Villan Stora Björkudden användes under tidigt 1900-tal som pensionat. Återkommande gäster var då bland andra regissören Mauritz Stiller och filmskådespelare från Svensk Filmindustri under glansperioden för svensk stumfilm. Mauritz Stiller byggde sig så småningom en egen villa på sydvästra Bosön, kallad Villa Rutsdal (Lidingö 5:120).

På senare år har omvandlingen av flertalet villor till permanentboende på Bosön resulterat i att många villor byggts om och den ursprungliga karaktären förändrats. Inte sällan har även stora komplementbyggnader uppförts. En del tomter har delats och/eller förtätats med nya villor. Ibland har man även stängt av sommarvillans kontakt med vattnet genom att placera en nybyggnad framför.

Beskrivning av bebyggelsen

Kulturmiljön omfattar norra och västra Bosön då miljön, trots senare förändringar, präglas av sommarnöjesepoken och dess panelarkitektur. I synnerhet bildar de fyra villor, som ligger där den grusade Bosövägen slutar, ett obrutet sammanhang där sommarnöjesepoken är särskilt tydligt avläsbar. Det gäller såväl de stora tomternas ursprungliga indelning och små enkla framfartsvägar som bebyggelsens i regel bevarade karaktär av sent 1800-tal. Karaktären med de glest bevuxna gröna tomterna i sjösluttningen och det ursprungliga obrutna öppna förhållandet mellan villorna och vattnet är också bevarat här.

Sommarvillorna var oftast helt oisolerade eftersom de bara skulle användas som en tillfällig sommarbostad. Viktigt för sommarvillan var en stor veranda med sjöutsikt. Till en början var verandorna ofta öppna, men de förseddes snart med glas då de på det sättet kunde nyttjas bättre.

En del av sommarvillorna på den norra sidan kännetecknas av en viss schweizerstil, hit hör Villa Tureberg, Lilla Marielund och Stora och Lilla Villa Fridhem. Schweizerstilen spreds i Sverige under mitten av 1800-talet när sågverken fick mer finbladiga sågar som skapade förutsättningar för mer dekorativa utsmyckningar. Schweizerstilen känns igen genom snickarglädje på verandor och takbrädor, kontursågade fönster- och dörrömfattningar.

Lilla Marielund, som byggdes 1885, har en imponerande glasad veranda, rikligt utsmyckad med snickeridetaljer i schweizerstil och dekorationsmåleri.

Huvudbyggnaderna var ofta rektangulära i 1–1,5 plan men byggnader upp till 2,5 plan förekommer också. Taken var huvudsakligen sadeltak med stora takutsprång, synliga takstolstassar och sparrändar. Torn, spetsiga gavlar och takkupor förekommer. Taken var täckta med falsad slätplåt men efter sekelskiftet blev tegeltak vanligare. Övrigt plåtarbete såsom hänggrännor och stuprör var stora och lite grovt utformade. Fasaderna var hyvlat trä, liggande eller stående fas- eller pärlspontpanel. Hörn, verandastolpar, takkonsoler, gavelfält, fönster med mera markerades med rikligt lövsågad dekor.

Villa Tureberg uppfördes 1885 och är ett bra exempel på en med snickarglädje rikt dekorerad glasad veranda på byggnadens sjöside. Byggnaden har även ett litet torn, vilket ofta förekom på sommarnöjena. Typisk är även naturstensmuren.

Fönster var ofta stående rektangulära med två bågar med tre rutor i varje. Eftersom fönstren uppfattades som en del av byggnadens utsmyckning fanns ett flertal olika fönsterformer, till exempel sneda på gavlarnas övre del alt. låga liggande på övervåningens långsida. Husen grundlades ofta på naturstenssockel med kryppgrund. Husen målades i linoljefärg i en ljus färgskala av gult, brunockra, grått och grönt. Dekorerna var vita eller i en mörkare kulör som inte bröt hårt mot fasadfärgen. Fönsterbågar och karmar var ofta i mörkrött. På hus från senare delen av 1800-talet förekom också en starkare färgsättning med kontrasterande färger. De enklare byggnaderna kunde rödfärgas med knutar och fönster i vit eller gul färg. Plåttaken var företrädesvis svarta.

Annexbostäderna hade träfasader, ofta utförda med ornamentik och samma omsorg om detaljerna och byggnadsmaterialen som huvudbyggnaderna. De var påtagligt mindre till ytan och företrädesvis i en våning. Mindre uthus kunde vara enklare, till exempel med locklistpanel och papptak.

Stora Villa Fridhem (till vänster), uppförd ca 1890, är placerad på tomtens högsta punkt, helt i linje med sommarnöjenas byggnadstradition. Vid bryggan finns en enklare komplementbyggnad. Lilla Villa Fridhem (till höger), uppförd ca 1890, har en liten annexbostad/gäststuga placerad i tomtgräns med ryggen mot skogen, utformad i samma panelarkitektur som huvudbyggnaden.

Trädgårdarna anlades i sjöslutningen med bersåer, gräsmattor och gångar. Bryggor och stenskoningar byggdes vid tilläggsplatsen, ofta även ett vanligtvis sexkantigt litet lusthus med toppigt tak. Stora Björkudden är en av ett fåtal villor på hela Bosön som har kvar sitt ursprungliga badhus på bryggan nere vid vattnet. Det ljusmålade lilla badhuset i tidstypisk panelarkitektur med rikt spröjsade fönster kröns av en lanternin på det toppiga taket.

På stora Björkudden finns badhuset kvar längst ut på bryggan, vilket är ovanligt.

Även om kulturmiljön i huvudsak utgörs av de byggnader som fortfarande speglar sommarnöjesepoken finns ett par byggnader med en avvikande utformning som också är viktiga i den kulturhistoriska miljön. Villa Rutsdal uppfördes av stumfilmsregissören Mauritz Stiller 1923 och har en lätt nationalromantiskt influerad panelarkitektur. Den nätta byggnaden har liggande fasspontpanel i röd slamfärg, tegelklätt sadeltak och tätt spröjsade fönster med fönsterluckor. På tomten byggdes även en grindstuga som i dag används som garage.

Villa Rutsdal ritades av Wilhelm Bryde som var chef för Filmstaden, Svensk Filmindustri anläggning i Solna.

Stora Marielund byggdes som sommarvilla 1908 och har en mer stadsmässig utformning. Exteriören bär drag av det tidiga 1900-talets jugendstil med bland

annat en slät ljus putsfasad, en stor välvd risalit med entré och små burspråk, tätspröjsade flerluftsfinster i bågförm under ett tegel- och plåttäckt valmat brutet tak. 1908 byggdes även ett litet lusthus i panelarkitektur åt sjösidan.

Stora Marielund präglas av det tidiga 1900-tales jugendstil, och byggdes i samma tid som Lidingö Villastad.

Sammanfattande värdering

Delar av Bosön utgör en särskilt värdefull kulturmiljö som speglar Lidingös sommarnejesepok, med utbyggnadsperiod från 1880-talet. I Stockholms skärgård har Bosön varit en sommaridyll att räkna med under sent 1800-tal och tidigt 1900-tal. Bosön har på så vis haft en betydande position i Lidingös roll som det sena 1800-talets sommarö. Central är Stora Björkudden som bär upp den genuina atmosfären från sommarvillornas tid med rikt utformad panelarkitektur, luftig grön parkliknande tomt med öppna utblickar mot vattnet samt en maritim miljö med bevarat badhus och ångbåtsbrygga. Stora Björkuddens tid som pensionat under 1910- och 1920-talet är i hög grad även förknippad med den svenska stumfilmsepoken och regissören Mauritz Stiller. I omgivningen finns flertalet villor som är mer eller mindre präglade av sent 1800-tal och sommarnejenas panelarkitektur. Även om området genomgått förändringar så är sommarnejesepokens arkitektur, bebyggelsemönster och tomtindelningar klart avläsbara och präglar upplevelsen av området påtagligt.

Miljön är uppmärksammas som kulturmiljö i "Lidingö – Kulturhistoriska miljöer" (Stockholms Länsmuseum, 1990). Området ingår också som grön kulturmiljö i "Lidingös gröna kulturmiljöer", (2013).

Karaktärsdrag

- Huvudbyggnad placerad mitt på den i regel stora fastighetens högsta punkt.
- Rektangulär huvudbyggnad med en till två våningar, fasader i ljus målad träpanel, stora och höga verandor placerade mot vattnet.
- Snickarglädje i fasaddetaljer som räcken, fönsteromfattningar, takfotssnickerier, konsoler, räckesståndare mm samt markerade entréer, frontespiser och takkupor.
- Välbevarad naturmarkskaraktär med tallar och naturstensmurar, mindre annexbostäder placerade nära tomtgränserna, bryggor med strandskoningar i natursten.

Råd och riktlinjer

Förutom vad som anges i Lidingös kulturmiljöprogram Del 1 gällande vård och underhåll av byggnader ges följande råd:

- Områdets karaktär med stora grönskande tomter och enkla framfartsvägar samt det obrutna öppna förhållandet mellan stora sommarvillor och vatten bör bevaras.
- Bebyggelsemiljön med rötter i 1800-talets sommarvillabebyggelse bör vårdas och underhållas med traditionella material och metoder för att säkerställa att områdets kulturhistoriska värden består. Äldre villor bör bevaras exteriört avseende volym och karaktär samtidigt som om- och tillbyggnader bör undvikas.
- Byggnadernas ursprungliga arkitektoniska uttryck med dess rika panelarkitektur i schweizerstil med höga verandor placerade mot vattnet bör bevaras och vara vägledande vid om- och tillbyggnader.
- Äldre byggnadsdetaljer bör värnas, exempelvis rikt indelade fönster och dörrar/portar i originalutförande.
- Tidstypisk färgsättning bör vara vägledande vid ommålning.
- Snickarglädje i fasaddetaljer som räcken, fönsteromfattningar, takfotssnickerier, konsoler, räckesståndare samt markerade entréer, frontespiser och takkupor bör bevaras.
- Naturmarkskaraktär med tallar och naturstensmurar, mindre annexbostäder placerade nära tomtgränserna, bryggor med strandskoningar i natursten bör bevaras och vara vägledande vid underhållsarbeten.
- Sommarvillornas stora tomter bör inte avstyckas.
- Miljön som helhet är känslig för förändringar och antikvarisk sakkunnig bör medverka vid ändringar som påverkar det kulturhistoriska värdet.